

*Інна Агалець, асистент кафедри трудового навчання і креслення
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ*

ОСНОВИ ЕТИКЕТУ – “ОСОБЛИВА КОМПЕТЕНЦІЯ” ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті досліджується інноваційний підхід у реалізації знань з основ етикету як майбутнього вчителя трудового навчання, так і його слухачів, учнів завдяки реалізації набутих компетенцій у процесі життєдіяльності.

Постановка проблеми. На новому етапі розвитку педагогічної думки, під впливом мети і завдань нових галузевих стандартів базової і старшої загальноосвітньої школи виникли проблеми адаптації до професійної діяльності майбутніх вчителів трудового навчання.

Ця адаптація необхідна у зв'язку з швидкоплинними процесами, що відбуваються у сучасному суспільстві. Таким, найбільш вдалим адаптаційним предметом, на нашу думку, є “Основи етикету”. Він має відповідати за більш швидке та якісне входження випускника педагогічного ВНЗ у професійну діяльність. Через цей предмет реалізується такі важливі показники готовності до педагогічної діяльності, як компетенції в сфері етикетного поведіння.

Аналіз останніх досліджень. Складним і динамічним стає життя людини і все, що її оточує, швидко змінюється, а тому стають потрібними все нові і нові види компетентностей. Показник розуміння супі видів компетентності свідчить про її складність і неоднозначність. Щоб правильно з'ясувати природу понять “компетенції” і “компетентність” в аспекті нашого дослідження, то перш за все звернімося до словників і енциклопедичних джерел, які розкривають багатогранність розуміння цих термінів. Політичний словник 1971 року слово “компетенція” – (лат. *competentia* – належність за правом) визначає як: 1) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; 2) коло питань, у яких дана особа має певні знання, досвід [5, 216]. Великий тлумачний словник української мови 2005 року – тлумачить поняття “компетенція” як: 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [3, 290]. Слово “компетенція” є вихідним від слова “компетентність”. Дефініція

“компетенція” органічно зв'язана з поняттям компетентності. Характеристику поняттю “компетентність” дає Довідник з педагогіки і психології – “це психологічна чи педагогічна якість, яка означає силу і впевненість, що йде від почуття власної успішності і корисності, що дає людині усвідомити всю власну здатність ефективно взаємодіяти з оточенням” [10, 70].

Бернар Рей, автор праці “Ключові уміння для Європи”, вважає компетентність – “це не тільки продукт, а й процес” [8, 1], в якому людина раціонально застосовує знання, вміння і навички.

На думку угорського педагога Габора Халаша, поняття “компетентність” містить в собі широкий сектор різних умінь, які базуються на знаннях, цінностях, практиці, що були закладені в процесі навчання і виховання.

Щодо загальноосвітньої школи, то він вважає, що суспільство утримує школу для того, щоб школярі не тільки набували знань, а й мали можливість діяти, “створювати цінності, створювати продукт, розв'язувати проблеми” [13, 1].

Поняття “компетентність” стоїть нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за певну діяльність [12].

Основною метою статті є розкриття психолого-педагогічних та соціокультурних засад упровадження предмету “Основи етикету” в практику підготовки майбутніх учителів трудового навчання як провідників ідеї загальнонавчальної,

ОСНОВИ ЕТИКЕТУ – “ОСОБЛИВА КОМПЕТЕНЦІЯ” ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

загальної трудової підготовки через предмет “Трудове навчання” в базовій школі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літературних джерел і висловлювання європейських педагогів засвідчили, що “компетентність” і “компетенція” не є однозначними. Таким чином, професійну компетентність – за змістом можна назвати системою, а компетенції (повноваження) – сукупністю елементів цієї системи, тобто – знаннями, вміннями і навичками. В такому випадку знання, вміння і навички з основ етикету стають “особливою компетенцією” професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання.

У минулому, за роки існування Радянського Союзу трудове навчання в загальноосвітній школі мало напрямок на виконання соціально-економічного і політичного замовлення суспільства. Звідси і підготовка майбутнього вчителя трудового навчання, що була невиправдано спрямована переважно в бік технічної інженерії, “не забезпечуючи належного рівня психолого-педагогічної і методичної підготовки” [9, 42]. Тому, як наслідок, випускався технічно озброєний фахівець, який, однак, недостатньо володів методиками викладання; навчально-виховними технологіями, що надавали б можливості вчителю трудового навчання як особистості і фахівцю розкритися та проявити свої здібності і можливості в професійній діяльності. Негативно на статус вчителя трудового навчання і предмет загалом впливало ставлення адміністрації школи. Не буде ні для кого новиною, що вчителя трудового навчання сприймали не як носія знань і колегу за співпрацею, а як обслуговуючий (*технічний*) (*пояснення – А.І.*) персонал школи, в обов’язки якого входило прибирання сміття навколо школи, пошиття штор, ремонт столів та стільців і багато іншого. У зв’язку з цим і зараз відчувається негативне ставлення до предмету “Трудове навчання” з боку учнів та їх батьків, а іноді і адміністрації навчального закладу як до другорядного предмету.

Враховуючи вищезазначені причини, саме сферу професійної підготовки вчителів трудового навчання пропонується доповнити навчально-виховною системою знань з основ етикету, яка допоможе у формуванні особистості інноваційного типу культури та підніме статус вчителя трудового навчання на вищий щабель в усіх його проявах.

Чинним сьогодні є “заклик” творчого підходу до предмета діяльності майбутнього вчителя, який формується під впливом низки факторів усвідомості молоді людини, що вимагає її орієнтації саме на різноманітність цінностей культури. Це взаємодія сучасного буття і

сучасного мислення; взаємодія сенсів і цінностей; зростання у виробництві ролі творчості порівняно з рутинною працею. Підтвердженням цьому слугують деякі висловлювання В.С.Біблера про те, що культура зсувається в епіцентр людського буття, займаючи стійку позицію, що в свідомості людини вже відбулися певні зрушення і це потребує певних змін [1].

Молода людина як багатовимірна особистість, як суб’єкт вибору свого власного життєвого шляху, як суб’єкт відповідальної поведінки, повинна вступити у відносини з явищами навколишнього світу через інших людей, тобто в процесі поведінки і спілкування з ними. Таким чином, цей процес за своєю функцією є процесом навчання і виховання.

Зрозуміло, що реалізацію всіх змістових ліній шкільної освітньої галузі “Технологія” потрібно здійснювати за допомогою проектно-технологічної та інформаційної діяльності, яку вчитель трудового навчання здійснює спільно з учнівством: від появи творчого задуму до реалізації готового продукту.

Учитель, від якого найбільшою мірою залежить успіх цієї справи, повинен оволодіти здатністю бути учасником і керівником цього діалогу з учнями [7].

Отже, етикетний діалогічний принцип виступає специфічною діяльністю і організацією педагогічного процесу – новим рівнем педагогічної культури мислення.

Таким чином, на нашу думку, за допомогою втілення культури етикетних знань у практику освіти можна виділити закономірності особистісного і професійного розвитку:

- формування системи знань з основ етикету як процес освітньої взаємодії людини з соціальним середовищем, який за своїми функціями і є навчально-виховним;

- набуття етикетних знань, умінь і навичок – орієнтація на загальнокультурну і професійну особистість;

- розвиток особистості за допомогою набутих знань основ етикету зумовлює особистість від усвідомленого відчуття власного росту до професійного удосконалення;

- змістове наповнення освітнього, фахового предмету “Основи етикету” спонукає особистість своїм естетичним впливом до творчої діяльності (навчальної, професійної, загальнолюдської);

- реалізація етикетного діалогічного принципу (форми) передбачає особистісно-рівноправні позиції викладача і студентів – майбутніх учителів, учителя і його учнів.

Педагогічна освіта України через основну

ОСНОВИ ЕТИКЕТУ – “ОСОБЛИВА КОМПЕТЕНЦІЯ” ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

фундаментальну, фахову підготовку має підготувати молодь – як вчителя, так і учня – до цього “зецу культури”, “точніше – осмислити своє власне життя як буття в культурі” [7, 92], тобто забезпечити формування такого вчителя, який буде зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток, який був би здатним розвивати особистісні якості дитини в закладах освіти різного типу [11].

Застосований нами метод історико-логічного аналізу при розгляданні закономірностей професійної навчально-виховної діяльності змісту освіти, дозволяє зробити висновок, що найкращим провідником впровадження основ етикету у закладах освіти різного типу має стати вчитель трудового навчання.

Пояснюється це тим, що практичне втілення, тобто реалізація знань з основ наук, які закладаються освітніми галузями у загальноосвітній школі, реалізуються в освітній галузі “Технологія” через загальноосвітній предмет середньої школи “Трудове навчання” і перетворюються в загальнопромислові, загально-трудова, загальнопрофесійні компетенції, які потрібні майбутньому випускникові в будь-якій професії.

Відомо, що фахова діяльність учителя трудового навчання пов’язана з виробництвом. Оволодіння відповідним навчальним матеріалом, тим рівнем знань, умінь, навичок, який необхідний йому для формування цілісної понятійної системи компетенції з виробничої діяльності без урахування безпосередньо галузевих особливостей допоможе майбутньому вчителю трудового навчання в упровадженні знань з етикету в практичну діяльність.

Така позиція приводить до розуміння, що предмет “Основи етикету” стає повноцінним елементом системи професійної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання. Знання і вміння з основ етикету – складова частина виробничих знань і вмінь професійної, виробничої діяльності в інформаційній, управлінських сферах та сфері обслуговування.

“Виходячи з цього, перед учителем трудового навчання ставиться мета не лише навчити кожного учня певних трудових операцій та прийомів, а й сформувати технічно освічену особистість, здатну швидко адаптуватися до стрімких змін у сучасному техногенному середовищі” [9, 42].

Якісні зміни і перетворення у змісті праці майбутнього вчителя трудового навчання, що зумовлені інтеграцією сучасного підходу основ етикету в освітній процес, викличуть неперервні зміни у професійній навчально-виховній діяльності. Суттєві характеристики такого процесу

професійного становлення майбутнього вчителя трудового навчання “визначаються провідною роллю розвитку особистості кожного учня як майбутнього працівника, громадянина незалежної держави, єдністю соціальної, філософської, психологічної, педагогічної і фізіологічної природи виробничої праці майбутнього вчителя-вихователя” [4, 4].

Стратегія діяльності майбутнього вчителя трудового навчання як педагога-вихователя розглядає людську діяльність як спосіб існування й розвитку окремої людини у суспільстві – образ ↔ мета ↔ сформована особистість учня:

1) учитель визначає цілі навчально-виховної діяльності учня (застосовуючи метод проєктів), що виступають як мислене уявлення майбутнього результату; 2) учитель моделює програми розв’язання поставлених завдань, враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів, зону їх розвитку (застосовуючи колективний та індивідуальний підходи); 3) учитель допомагає учням у визначенні і подоланні проблем (приймаючи як спільне рішення, так і індивідуальне). Так, під час трудового навчання створюється атмосфера психолого-педагогічної підтримки творчих настанов учнів, пропонується випробування їх потенційних можливостей, розвиток різних здібностей і нахилів через створення ситуації вибору, “спільного та індивідуального прийняття рішень стосовно розв’язання їх особистісних і професійних проблем” [4, 8]. Педагог навчає учнів способам аналізу, організації своєї діяльності, моделюванню, конструюванню, поведінці і спілкуванню (управлінню), необхідних їм у процесі власної життєдіяльності і вибору майбутньої професії [4]. Це означає, що навчально-виховна діяльність майбутнього вчителя трудового навчання буде мати випереджувальний характер при розв’язанні життєво важливих питань його майбутніми учнями. Завдяки поведінковому етикету, етикету спілкування – встановлюються доброзичливі стосунки між суб’єктами навчально-виховного впливу, що сприяє їхньому взаємобогаченню у духовній та пізнавальній професійній сфері. Під час навчально-виховного процесу учні оволодівають навичками самоконтролю та групового взаємоконтролю, що сприяють розвитку позитивної естетично-ціннісної і пізнавальної мотивації, підвищують інтерес до навчання, праці. Наведені приклади навчально-виховної діяльності вчителя трудового навчання є стимулюючими і спонукальними до досягнення мети в професійному та особистісному житті його вихованців. Еталоном, прикладом для них слугує

ОСНОВИ ЕТИКЕТУ – “ОСОБЛИВА КОМПЕТЕНЦІЯ” ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

особистий імідж самого педагога та образ його продуктивної творчої діяльності, “який засобами своєї професії прагне прищепити своїм вихованцям кращі людські риси і образ продуктивної професійної діяльності...” [4, 9]. Майбутній вчитель трудового навчання як суб’єкт вільної відповідальної поведінки, що виступає як цінність у сприйнятті інших людей, зокрема і самого себе, володіючи системою якостей компетенції, які підкреслюють його самобутність і готовність до творчої праці, зможе успішно конкурувати на ринку праці серед представників не тільки інших педагогічних спеціальностей, а й представників інших професій. Звичайно, за таких умов зміниться його статус в освітніх закладах.

Таким чином, набуття знань, розвиток, удосконалення особистісних та професійних здібностей та якостей студентства за допомогою практичного опанування етикетних правил поведінки і спілкування – установиться “особливою компетенцією” професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання. Така компетенція допоможе забезпечити професійну мобільність майбутнього спеціаліста, розширюючи його професійну компетентність. При цьому не відкидаючи завдання, методи, форми і засоби, що вже історично склалися, але відмовляючись від застарілих, які себе не виправдали. А значить, може виступати структурним компонентом підготовки майбутніх учителів трудового навчання.

Висновок. Висновком можна вважати думку, що вчитель, який володіє правилами етикету, майстерно втілює їх, здатний викликати повагу до себе як до особистості, до предмета, який викладає, до професії загалом. Він здатний викликати довіру в своїх учнів, яку уособлює усім своїм виглядом. Саме правила етикету впливають на поведінку молоді і доповнюють моральні норми в їхньому функціонуванні через зовнішню сторону вчинків та дій [6]. Етикетна поведінка належить до зразків високого досягнення культури. Елементи, що входять в етикетну поведінку, можуть вільно співвідноситися залежно від ситуації і використовуватися для прогнозування і конструювання ситуації залежно від бажаного результату. Саме тому етикетні прийоми поведінки і спілкування повинні використовувати в досягненні погодженості, дисципліни і взаєморозуміння у професійній діяльності вчителя, в організації і керуванні колективом, підприємницькій та виробничій діяльності.

У процесі підготовки до майбутньої професії наш студент освоює соціально-культурні норми, що мають культурно-історичне значення. У результаті освоюються норми поведінкового етикету людини в соціальній групі, і на

виробництві, у родині, і громадських місцях, а також правила спілкування, міжособистісних і ділових контактів. Не випадково такий підхід до системи професійної освіти вбачається не тільки в трансляції соціального досвіду в часі, але й у відтворенні вже сформованих форм громадського життя в просторі культури [2].

Функція такого виду професійної діяльності, з одного боку, характеризується як підготовка покоління до самостійного життя, а з іншого боку, закладає основи майбутнього професійного суспільства, формує бачення людини в перспективі життєдіяльності. Сутність підготовки до самостійного життя полягає у формуванні способу життя, усталеного в суспільстві – це форма життєвої позиції: суспільна, професійна, сімейно-побутова.

1. Библер В. С. *На гранях логіки культури: Книга избраних очерков.* – М.: Русское феноменологическое общество, 1997. – 440 с.

2. Бордовская Н.В., Реан А.А. *Педагогика: Учебник для вузов.* – СПб.: Питер, 2004. – 300 с.

3. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Т.В.Ковальова. – Харків: Фоліо, 2005. – 767 с.

4. Дубасенюк О. А., Семенюк Т.В., Антонова О.Є. *Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія.* – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2003. – 192 с.

5. *Політичний словник / За ред. Г.Г.Шевеля, В.М.Мазура.* – К.; Головна редакція Української Радянської Енциклопедії Академії наук Української РСР; 1971. – 564 с.

6. Проценко О.П. *Етикету в просторі практичної філософії.* – Харків: ХНУ, 2002. – 240 с.

7. *Психологічні аспекти гуманізації освіти: Книга для вчителя.* / За ред. Г.О.Балла. – Київ-Рівне, 1996. – 128 с.

8. Рей Бернар *Рассуждения, Сиспозиумы “Ключевые компетенции для Европы. Страсбург, Совет Европы, 1996 (DECS/SE(96, 20).* – С. 1.

9. Сидоренко В.К. *Актуальні проблеми підготовки учителів трудового навчання в світлі реформування освіти в Україні // Трудова підготовка в закладах освіти.* – 2004. – № 2. – С. 41 – 44.

10. Скрипченко О.В., Лисянська Т.М., Скрипченко Л.О. *Довідник з педагогіки і психології.* – К.: Видавництво Національного університету ім. М. П. Драгоманова, 2000 – 216 с.

11. Стещенко В.В. *Теоретико-методичні засади фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти: Монографія.* – Слов’янськ: СДПУ, 2004. – 188 с.

12. Тараненко І. *Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: Досвід європейських країн // Кроки до компетентності та соціальної інтеграції: у суспільстві / За ред. І.Срмакова.* – К.: Контекст, 2000. – С. 38.

13. Халаш Г. *Индивидуальные компетенции и запросы общества // Страсбург, Совет Европы, 1996 (DECS/SE(96, 15) – С.1.*